

Kanın necis sayılmasının tahâret ve dolayısıyla namazla ilgili hükümler bakımından bazı sonuçları vardır. Şâfiîler ve Ca'ferîler dışındaki mezheplere göre vücudun herhangi bir yerinden çıkan kan abdesti bozar. Yine diğer necis sayılan şeyler gibi belli miktarda kanın vücuda veya elbiseye bulaşması namaza engel teşkil eder (bk. ABDEST; NAMAZ; NECÂSET). Öte yandan bazı özel durumlarda kadınların cinsel organlarından gelen kan da bazı ibadetlerin ifasına engeldir (bk. HAYIZ; İSTİHÂZE; NİFAS).

İslâm öncesi dönemde Araplar arasında âdet olan ve çocuğun doğumunun ilk günlerinde bir şükran ifadesi olarak kesilen akîka kurbanı âdetini İslâmiyet meşrulaştırmış, ancak çocuğun başına kan sürülmesini yasaklamıştır (Ebû Dâvûd, "Eđâhî", 20). Bu konudaki hadislerle dayanan âlimlerin çoğunluğuna göre akîka kanını çocuğun başına sürmek mekruhtur.

Kanla ilgili olarak din âlimleri arasında cereyan eden bir başka tartışma da kan naklinin ve buna bağlı olarak alım satımının dinî ve hukukî hükmü konusundadır. Kanamalı bir hastaya başka bir kişiden yapılacak kan nakli yeni bir tedavi metodu olduğundan bu hususta klasik literatürde açık bir bilgiye rastlanmaz ve konu çağdaş müslüman ilim adamları tarafından tartışılmaktadır. Kur'ân-ı Kerim'de kanın haram olduğunun ifade edildiği, mubah maddelerle tedavi imkânının bulunduğu ve kan nakli yoluyla bulaşıcı hastalıkların yayılma ihtimalinin söz konusu olduğu belirtilerek, kan naklinin câiz olmadığı görüşünü savunan bir görüş de bulunmakla birlikte din âlimlerinin genel eğilimi, insan hayatını kurtarmanın en önemli zaruretler arasında yer aldığı ve zaruret halinde dinî-hukukî yasakların kalkması dikkate alındığında, kan nakli suretiyle yapılacak tedavinin kanın haram olduğunu ifade eden âyetlerde zikredilen yasağın kapsamına girmediği yönündedir. Zira kanın haram olduğunu belirten âyette hem yiyecek olarak haramlığı söz konusu edilmiş hem de zaruret halinde yasağın kalkacağı bildirilmiştir (el-En'âm 6/145). Kan naklinde göz önünde bulundurulması gereken en önemli husus, kan verecek kişinin sağlıklı olması ve kanın bozulmasını önleyecek tedbirlerin alınmasıdır. Tıp bilimi açısından herhangi bir sakınca bulunmadığı sürece kan verecek kişinin cinsiyeti, inancı ya da erişkin olup olmasının önemi yoktur. Diğer taraf-

tan kan nakliyle herhangi bir mahremiyet ilişkisi doğmaz, süt emmede olduğu şekilde akrabalık ya da kardeşlik gibi bir yakınlık meydana gelmez. Kan nakli yapılacak kişinin inanç ve amel yönünden durumu da kan verecek olan kişiyi doğrudan ilgilendirmede olduğu gibi ona herhangi bir sorumluluk da yüklemeyiz.

İslâm hukukçuları, kanın Kur'ân-ı Kerim'de haram kılınmış olmasından hareket ederek kanın alım satımının da yasaklandığı ve hukuken mal sayılmayacağı görüşündedir. Hz. Peygamber'in kan bedelini yasakladığı (Buhârî, "Büyû", 25, 113) ve, "Allah, herhangi bir topluma bir şeyin yenilmesini haram kıldığı zaman bedelini de haram kılar" (Ebû Dâvûd, "Büyû", 66) dediği nakledilmektedir. Bununla birlikte tedavi amacıyla kan nakli, kan aldırma, kan tahlili vb. işlemler bu çerçevenin dışında kaldığından yasak kapsamına girmemektedir. Tedavi amacıyla kan nakli ihtiyacı içinde bulunan kişiye kan verecek kimsenin bunun karşılığında ücret alıp alamayacağı meselesi klasik fıkıh literatüründe tartışılan kanın satışı kavramından farklı bir durumdur. Tedavi amacıyla verilen kanın ilâç hükmünde olacağı ve dolayısıyla mal sayılacağı, ücretinin de karşılıklı anlaşma ile belirleneceği düşünülebilirse de insan vücudundan bir parçanın her türlü istismara açık olacak şekilde ticarete konu edilmesinin İslâm dininin insana verdiği değerle çeliştiği, böyle bir uygulamanın sosyal açıdan da olumsuz sonuçlar doğuracağı, gerek kan vermenin veren kişinin sağlığı açısından yarar gerekse insan hayatının önemi gibi hususlar göz önüne alındığında bunun bağlı olarak yapılmasının daha uygun olacağı açıktır. Kanın satılmasını câiz görmemekle birlikte teşvik için devletin kan veren şahsın kaybını telâfi edecek ölçüde bir karşılık vermesinde sakınca görme- yen âlimler de vardır.

Sağlığı koruma veya tedavi amacıyla vücudun uygun yerlerinden kan alınmasına hacamat adı verilir. Eski zamanlardan beri bilinen bu yöntem Hz. Peygamber zamanında da uygulanmış ve Resûl-i Ekrem kan aldırma-yı tavsiye ederek kendisi de bu konuda uzman olan kişilere hacamat yaptırmıştır (bk. HACAMAT).

Halk inanışları arasında yer alan birbirinin kanını içmek, yalamak veya elinin üzerinde karıştırmak suretiyle iki kişi arasında kan kardeşliği kurulduğu şeklindeki inancın İslâm dininde herhangi bir dayanağı yoktur. Kan haram kılındığı için

hayatî bir zaruret bulunmadıkça onu yalamak ya da içmek haramdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Wensinck, *el-Mu'cem*, "dem" md.; M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "dem" md.; *Müsned*, II, 97; Buhârî, "Büyû", 25, 113; İbn Mâce, "Et'ime", 31; Ebû Dâvûd, "Büyû", 66, "Eđâhî", 20; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, I, 69-70, 401; Kurtubî, *el-Câmi'*, VI, 289; VII, 123-124; Ahmed Şerebâsî, *Yes'elüneke fi'd-dîn ve'l-hayât*, Beyrut 1980, I, 607; Abdüsselâm Abdürrahîm es-Sükkerî, *Naklû ve zirâ'atü'l-a'zâ'i'l-âdemiyye*, Kahire 1408/1988, s. 179-190; Akil b. Ahmed el-Akîlî, *Hüküm nakli'l-a'zâ' fi'l-fıkhi'l-İslâmî*, Cidde 1992, s. 29-43; Abdülfettâh Mahmûd İdrîs, *Hükümü't-tedâvî bi'l-muħarremât*, Kahire 1414/1993, s. 273-290; Reşit Haylamaz, *İslâm Hukukuna Göre Organ ve Doku Nakli*, İzmir 1993, s. 158, 160-162, 165-166; Muhammed eş-Şin-kîti, *Ahkâmü'l-cirâhâti't-tıbbiyye ve'l-âşârü'l-müterettibe 'aleyhâ*, Şârika 1415/1994, s. 580-584; Bekir b. Abdullah Ebû Zeyd, "et-Teşrîhu'l-cismânî ve'n-naql ve't-ta'vîdu'l-insânî", *Mecelletü Mecma'i'l-fıkhi'l-İslâmî*, I/4, Cidde 1408/1988, s. 178-180, 184-185; Ali Bardakoğlu, "Kan", *İslâm'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, II, 527-529.

KAMİL YAŞAROĞLU

KAN DAVASI

(bk. KATİL; KISAS).

KANAAT

(القناعة)

Elindekine razı olma, azla yetinme anlamında ahlâk terimi.

Sözlükte "payına razı olma" mânasından masdar olan **kanâat** terim olarak "kişinin azla yetinip elindekine razı olması, kendisinin ve sorumluluğu altında bulunanların ihtiyaçlarını asgari ölçüde karşılayabileceği maddî imkânlarla iktifa edip başkalarının elindeki şeylere göz dikmemesi, aşırı kazanma hırsından kurtulması" şeklinde açıklanmakta; **hırs**, **tamah**, **şereh** (hazlara düşkünlük) ve **tûl-i emel** gibi kavramlarla ifade edilen mal ve dünya tutkusunun kalpten silinmesiyle kazanılan ahlâkî bir erdem olarak değerlendirilmektedir (meselâ bk. İbn Hibbân, s. 151; Gazzâlî, III, 237-238).

Kur'ân-ı Kerim'de kanaat kelimesi geçmez; bir âyette aynı kökten **kânî** "başkasından maddî yardım isteyen" anlamında yer almaktadır (el-Hac 22/36). Râgıb el-İsfahânî, bu kelimenin söz konusu âyetteki bağlamında "ihtiyacımdan dolayı başkasından yardım isterken işi yüz-süzlüğe dökmeyen, kendisine bağlısı-

na razı olan" şeklinde açıklandığını kaydeden (*el-Müfredât*, "kñ'a" md.). Öte yandan birçok âyette kanaatkârlığın önemi üzerinde durulmuş, dünyaya ve mala karşı aşırı düşkünlük yerilmiştir (bk. DÜNYA; HIRS). Nahl sûresindeki bir âyette (16/97), erkek olsun kadın olsun her mümine yapacağı iyi ve yararlı işler için vaad edilen mutluluğu anlatan "güzel hayat" tabiri kanaatkârlıkla yorumlanmıştır. Hadislerde de gerek kanaat kökünden kelimelerle gerekse başka ifadelerle kanaatkârlığa vurgu yapıldığı görülmektedir. Bu hadislerde Hz. Peygamber'in kanaatkârlığı bir iffet, tok gözlülük ve gönül zenginliği olarak değerlendirdiği (Buhârî, "Zekât", 18; Müslim, "Zekât", 124); İslâm'la hidayete kavuşup yeterli miktarda rızka sahip olan ve buna kanaat eden kişiyi övgüyle andığı (*Müsned*, II, 168, 173; Müslim, "Zekât", 125); "Asıl zenginlik mal çokluğu değil gönül zenginliğidir" dediği (Buhârî, "Rikâk", 15; Müslim, "Zekât", 120); kanaatkârlığı şükürün en ileri derecesi saydığı (İbn Mâce, "Zühd", 24) bildirilmektedir. Bazı kaynaklarda hadis olarak geçen (meselâ bk. Kurtubî, s. 14), ancak İbn Hibbân'ın Muhammed b. Münkeder'in babasına nisbet ettiği, "Kanaat tükenmeyen bir hazinedir" anlamındaki söz (*Ravzatü'l-'ukalâ*, s. 150) İslâm ahlâk kültüründe kanaatin en güzel ifadelerinden biri olarak yer alır.

Ahlâk ve tasavvuf kaynaklarında kanaatkârlığın öncelikle ruhî bir erdem şeklinde ele alındığı görülür. İbn Hibbân, "Kanaat kalptedir; kalbi zengin olanın eli de zengin olur, kalbi yoksul olanın mal zenginliği kendisine fayda sağlamaz" derken kanaatin insanda ruhî meleke haline gelmesi gerektiğine işaret eder (*a.g.e.*, s. 151). Aynı görüşe katılan Râgıb el-İsfahânî, kanaat ve zühd kavramlarını karşılaştırırken kanaatin mânevî bir haslet, zühdün ise bunun eyleme dönüşmesinden ibaret olduğunu, dolayısıyla iç dünyasında kanaatkârlık bulunmayan kişinin zühd gibi görünen tutumlarının ancak sahte zühd sayılabileceğini söyler (*ez-Zerî'a*, s. 320). Râgıb el-İsfahânî kanaati "yeterli miktarın altında bulunana da razı olma" şeklinde açıklamakla birlikte bu "gerektiğinde azla yetinmeyi bilmek, mal hırsına kapılarak meşruiyet dışında kazanç aramaktan ve başkasının elindekine göz dikmekten sakınmak" anlamında olup kişinin meşruiyet çerçevesinde fazla kazanç elde etmesine engel değildir. Nitekim aynı âlim, dünya için çalışmanın ye-

rine getirilmesi zorunlu olan işlerden sayıldığını, bundan dolayı başkalarının yardımıyla geçinip hiç kimseye faydası dokunmayan süflerin eleştirildiğini bildirir (*a.g.e.*, s. 380-381).

Mâverîdî kanaatin üç derecesinden söz eder. İlk ve en ileri derecesi, dünya nimetlerinden hayatın devamına yetecek kadarıyla yetinip başka bir şey istememek; ikincisi, kullanıp değerlendirebileceği kadarına sahip olup elinde fazladan kalabilecek şeylere ilgi duymamak; üçüncüsü de imkân ölçüsünde olanları istemek, güçlülük kazanılabilen şeylerin peşinde koşmamaktır (*Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn*, s. 224-225). Ancak bu âlim de yoksulluğa, sefalet ve sonunda ülkenin harap olmasına yol açabilecek yanlış kanaat anlayışını onaylamamıştır. Mâverîdî sırf zengin olma hırsına kapılanları, kötü arzularını tatmin için aza kanaat etmeyenleri eleştirmekle birlikte hem kendisine hem de başkalarına faydalı olma düşüncesiyle zaruret ölçüsünden daha fazlasını kazananların en çok takdire lâyık kimseler olduğunu belirtir. Çünkü ona göre mal birçok iyiliğe vasıta, dine dayanak ve insanların kaynaşmasına yardımcı olur (*a.g.e.*, s. 146-147, 208-209, 214-224).

Tasavvuf ehline göre sâlikin mala karşı haris olmaması gerekir. Bu da ancak beslenme, giyim ve mesken gibi temel ihtiyaçların yeteri kadar karşılanmasıyla mümkündür. Gazzâlî, bu konularda ihtiyaç sınırını aşarak daha çoğunu isteyen ve uzun süreli gelecek kaygısıyla zihnini meşgul edenlerin kanaat şerefini kaybetmiş, tamahkârlık ve hırs zilletiyle lekelenmiş olacağını belirtir. "İnsanoğlu iki vadi dolusu altına sahip olsa buna bir üçüncüsünü daha eklemek ister" (*Müsned*, V, 117; Müslim, "Zekât", 116, 119) meâlindeki hadisin de içinde bulunduğu bazı sözleri kaydederek insan tabiatında hırs ve tamahkârlık bulunduğu için âyet ve hadislerde kanaatkârlığın övüldüğünü, insanların aşırı hırsı, talepte ileri gitmekten menedildiğini belirtir (*İhyâ*, III, 237-238). Hırs ve tamahkârlıktan kurtulup kanaat erdemini kazanabilmek için zihni ve ahlâkî bazı değişimlerden geçmek gerektiğini söyleyen Gazzâlî bunları şu şekilde sıralar: Harcamaları olabildiğince kısarak zorunlu ihtiyaçları karşılamakla yetinmek, Allah'ın her canlına rızkını tekeffül ettiği yönündeki vaadine güvenerek gelecekle ilgili kaygı taşımamak, asıl zenginliğin kanaatkârlıkta olduğuna, hırs ve tamahkârlığın kişiyi zillete düşü-

receğine inanmak, zenginliğin bir şeref ölçüsü olmadığını bilmek, fazla malın çeşitli risk ve gâilelerinin olacağını düşünmek. Bununla birlikte kanaatkârlık mutlaka yoksulluk anlamına gelmez; kanaat sahiplerinin zengin olmaları da mümkündür; bu durumda olanların cömertlik göstererek imkânlarını başkalarıyla paylaşmaları gerekir; zira cömertlik peygamberlerin erdemlerindendir (*a.g.e.*, III, 241-243).

Ahlâk ve âdâba dair kaynaklarda dikkati çeken bir husus, kanaatin ahlâkî bir erdem olmasının yanında insanın hem kişiliğini ve onurunu koruyup geliştirme sinin hem de mutlu ve huzurlu yaşamasının bir şartı olarak değerlendirilmesidir. Nitekim konu hakkında ilk müstakil çalışma olduğu anlaşılan İbn Ebü'd-Dünyâ'nın *el-Kanâ'a ve't-ta'afüf* isimli eserinin birinci bölümü "Başkasından Bir Şey İstemenin Kötülüğü, Bunun Engellenmesi ve Bu Konuda İffetli Olmanın Gerekliliği" başlığını taşır. Diğer kaynaklarda da kanaatkâr olanın onurlu ve özgür bir hayat süreceği (İbn Kuteybe, III, 185), gönlünün huzura, bedeninin rahatla kavuşacağı (İbn Hibbân, s. 152), kanaatle yaşayanın hayatı seveceği, hevâ ve hevesi terkedenin hür olacağı (Gazzâlî, III, 239) belirtilir. Başta Ya'kûb b. İshak el-Kindî'nin *el-Hile li-def'i'l-aḥzân*'ı olmak üzere ahlâk ve tasavvufa dair eserlerin çoğunda üzüntü ve mutsuzluğun başlıca sebeplerinden birinin de kanaatsizlik olduğu bildirilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "kñ'a" md.; a.mlf., *ez-Zerî'a ilâ mekârimi's-şerî'a* (nşr. Ebü'l-Yezîd el-Acemî), Kahire 1405/1985, s. 320-322, 380-381; *Müsned*, II, 168, 173; V, 117; Buhârî, "Zekât", 18, "Rikâk", 15; Müslim, "Zekât", 116, 119, 120, 124, 125; İbn Mâce, "Zühd", 24; Kindî, *Risâle fi'l-Hile li-def'i'l-aḥzân* (nşr. Mustafa Çağrıncı), İstanbul 1998, s. 8-10, 17-18, 23-29; İbn Kuteybe, *Üyünü'l-aḥbâr*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kitâbi'l-Arabî), III, 185; İbn Ebü'd-Dünyâ, *el-Kanâ'a ve't-ta'afüf* (*Mecmû'atü resâ'ilü İbn Ebî'd-Dünyâ* I içinde, nşr. Mustafa Abdülkâdir Atâ), Beyrut 1414/1993, s. 1-80; İbn Hibbân, *Ravzatü'l-'ukalâ ve nüzhetü'l-fuzalâ* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd v.dğr.), Beyrut 1397/1977, s. 144-153; İbnü's-Sünnî, *el-Kanâ'a* (nşr. Abdullah b. Yûsuf el-Cüdey), Riyad 1409/1989; Mâverîdî, *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn*, Beyrut 1978, s. 146-147, 208-209, 214-225; Gazzâlî, *İhyâ*, III, 237-243; Kurtubî, *el-Kifâf ve'l-kanâ'a* (nşr. M. Fethî es-Seyyid), Kahire 1408/1988; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, III, 247-248; S. Weninger, *Qanâ'a (Genügsamkeit) in der arabischen Literatur, anhand des Kitâb al-Qanâ'a wa-t-ta'afüf von Ibn Abi d-Dünyâ*, Berlin 1992.

